

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Departament de Biblioteconomia i Documentació

*

Programa de doctorat en Humanitats de l'Institut Universitari de Cultura
de la Universitat Pompeu Fabra, 2002-2004

**Lectura i biblioteques populars.
Model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars
de la Mancomunitat de Catalunya: 1918 – 1922**

Tesi doctoral que presenta Jordi Llobet Domènech
per optar al títol de doctor en documentació
per la Universitat de Barcelona

Directora

Dra. Assumpció Estivill Rius

Barcelona, gener de 2008

10. CONCLUSIONS

La directora de la Biblioteca Popular de Figueres Olga Kirchner fa una aposta decidida per la promoció de la lectura amb tots els mitjans possibles. Això sí, mentre reflexiona sobre les desiderates dels lectors per proveir la biblioteca de llibres no s'està de comentar: "Encara que el poble demani certs llibres, tampoc vol dir que li convinguin". Sigui el que sigui allò que li convé al poble, Olga Kirchner, com a membre d'una institució i com a membre d'un col·lectiu professional, ocupa una posició privilegiada per decidir quines són les lectures que li convenen al poble. Només han passat set anys, des de la creació del sistema de biblioteques populars, l'any 1915.

El projecte dibuixat pel govern de la Mancomunitat, en el marc de l'estratègia política i cultural definida pel catalanisme conservador, és una resposta institucional innovadora a la demanda social de democratització del saber. La intervenció del govern aposta per la difusió de la cultura a través de la construcció d'un espai bibliotecari, que trenca amb la tradició espanyola i catalana i s'emmiralla en els models bibliotecaris angloamericans. La xarxa de biblioteques populars acull una proposta bibliogràfica d'abast nacional que perfila un horitzó de lectors i de lectures determinat. Les competències intel·lectuals i professionals d'Eugeni d'Ors, primer, i Jordi Rubió, després, es posen al servei d'una tria bàsica de llibres i revistes, el cànon de lectures amb el qual s'identifica el nou espai.

La recerca s'ha ocupat de la descripció, l'avaluació i la recepció de la proposta bibliogràfica amb tres objectius fonamentals: delimitar el seu grau de compromís amb el programa marcat pel govern; identificar els valors culturals i ideològics que la conformen i establir els discursos professionals que la fonamenten i donen compte de la seva eficàcia en la promoció de la lectura. L'estudi dels lots inicials permet concloure, en primer lloc, que la proposta assumeix de forma decidida els reptes essencials marcats pel govern: enfortir el procés de construcció de la identitat nacional, estendre l'ensenyament tècnic i professional indispensable per assegurar l'avenç econòmic del país i preservar l'ordre social a través d'una tasca d'educació civil i cultural.

La tria de llibres compleix aquests objectius a l'espai bibliotecari a través de dues línies d'actuació fonamentals: l'atenció preferent envers uns camps temàtics específics i el tracte privilegiat que s'atorga a la cultura catalana. La composició temàtica dels lots inicials evidencia el pes específic de dues matèries: les ciències aplicades (divisió dedicada a la tecnologia, l'agricultura, les ciències comercials, les manufactures, les arts i els oficis) i les ciències socials (divisió que agrupa la política, el nacionalisme, el dret o l'educació). Deixant de banda la posició dominant de l'àmbit de la creació literària, les ciències aplicades i les ciències socials són les classes més ben proveïdes de llibres i, a més, l'evolució del fons fins a l'any 1924 indica una tendència a l'alça del camp de les ciències aplicades. L'estudi temàtic de la classe 6, Ciències aplicades, mostra un pes determinant dels llibres d'agricultura, en sintonia amb la dependència de l'economia

agrícola i ramadera de les localitats on es creen les biblioteques, així com dels llibres d'enginyeria, fet que s'ajusta al desenvolupament de nous sectors productius relacionats amb l'àmbit de l'energia i de les comunicacions que, juntament amb el sector químic, pauten la transformació industrial de Catalunya durant les primeres dècades del segle XX. Cal precisar que la resta de sectors industrials, especialment la indústria tèxtil, així com les tècniques comercials reben també un bon tractament bibliogràfic. En resum, la formació dels treballadors del camp, de la indústria i del comerç es confirma, doncs, com uns dels eixos centrals de la proposta de lectura.

La secció dels llibres d'ensenyament domina la tria de la classe 3, Ciències socials, amb una presència significativa tant dels textos pedagògics com dels llibres escolars. El protagonisme atorgat a l'ensenyament, que enllaçaria amb el moviment de renovació pedagògica impulsat des del govern català, es reforça amb l'atenció que reben altres divisions com ara la psicologia del desenvolupament o l'ètica. El compromís bibliogràfic amb el procés de construcció nacional, que es posa de relleu amb una introducció dels textos fonamentals de la tradició cultural catalana en les diferents seccions de la biblioteca, es concreta en l'espai de les ciències socials amb una àmplia selecció de llibres de temàtica nacionalista i amb una presència important de les fonts del dret català.

Una bona formació, una bona educació i la projecció de la identitat catalana reforcen la tasca educadora que impregna, inicialment, el conjunt de la proposta bibliogràfica amb una tria que privilegia gairebé en exclusiva el cànon culte, com a marc de referència cultural. La biblioteca ha d'oferir eines per elevar el nivell cultural de la població, facilitant l'accés a la cultura a tots aquells que ja posseeixen unes competències bàsiques, atès que la lluita contra l'analfabetisme és una tasca que li correspon a l'escola.

L'anàlisi de la composició temàtica del fons ha permès constatar l'adopció d'uns criteris i d'uns procediments metodològics específics d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió a l'hora de complir amb l'encàrrec institucional. Uns criteris i uns procediments que es traduiran, com es veurà tot seguit, en unes propostes de lectura amb uns trets particulars. Els lots inicials de l'etapa Ors i de l'etapa Rubió presenten un grau d'uniformitat significatiu en el camp de les obres generals, la filosofia, la filologia i les ciències naturals. Jordi Rubió segueix, bàsicament, la línia traçada per Eugeni d'Ors en els camps de la seva especialitat –la filosofia, la psicologia, la pedagogia i la història antiga–, que només modifica reduint el volum de la psicologia i ampliant l'apartat de l'ètica, concretament, amb llibres de realització personal i d'educació cívica. La composició de la classe 5, Ciències naturals, manté també una línia de continuïtat, amb una presència destacada de tres disciplines: les matemàtiques, la química i la geologia, tres camps fonamentals en la formació dels tècnics que necessiten alguns dels sectors econòmics del país en plena expansió: la indústria química i les comunicacions. La composició equilibrada del fons de les ciències pures, així com el pes que té la classe en

el conjunt del sistema, identifiquen una proposta de lectura en què el coneixement científic té una gran importància.

La tria d'ambdós directors es distancia en les classes de la religió, les ciències aplicades, les belles arts, la literatura i la història i geografia. Les propostes mostren un grau d'uniformitat menor en una sèrie de matèries on, en principi, la coincidència hauria de ser superior, ja que es corresponen amb les línies mestres de desenvolupament del fons. Durant l'etapa Rubió es dona entrada a un ventall de lectures més ampli en el camp de la religió, amb un paper destacat dels protagonistes del moviment català de renovació cristiana. Les ciències aplicades experimenten un creixement exponencial, especialment en els àmbits relacionats amb les activitats agrícoles o industrials de cada població. La classe de les belles arts amplia l'oferta dels diferents ordres artístics, però ho fa de forma significativa en l'àmbit de l'art català i dels artistes contemporanis. La literatura catalana en el seu conjunt i la narrativa contemporània específicament segueixen una evolució a l'alça, amb uns índexs de creixement molt importants. Val la pena recordar, que abans de l'obertura de Pineda, els llibres de literatura castellana superen amb escreix els llibres de literatura catalana, una relació que s'inverteix a partir d'aleshores, atorgant a les lletres catalanes la centralitat que els correspon. Respecte a la història i la geografia, cal destacar la centralitat que prenen, durant l'etapa Rubió, els fets històrics catalans, la descripció del país i les biografies de catalans il·lustres, camps desatesos fins aleshores. Per acabar aquest breu recorregut temàtic, cal afegir que la constitució de les seccions infantils en les biblioteques és un dels canvis més significatius en l'evolució del fons impulsats per Jordi Rubió.

Des d'un punt de vista qualitatiu, els lots inicials d'Eugeni d'Ors situen la proposta de lectura en un terreny culturalista, de nivell elevat, amb una preeminència absoluta dels autors clàssics en el camp del pensament, de l'art i de la creació literària. La tria s'orienta per uns criteris d'excel·lència cultural que es veuen reforçats, en bona mesura, pel procediment metodològic seguit en la constitució del fons d'optar per la tria de grans col·leccions. El mètode operatiu adoptat, probablement per exigències de calendari, explicaria certs buits i desequilibris temàtics que no s'observen en aquells camps on es compta amb sèries de referència determinants en la seva composició, com és el cas de les guies artístiques de ciutats o els llibres d'esports.

La proposta de Jordi Rubió es guia també per criteris de qualitat i d'excel·lència cultural i es desenvolupa, igualment, a partir de grans col·leccions temàtiques de referència. Ara bé, al mateix temps, Jordi Rubió, tot sigui dit, gràcies a la disposició de molts més recursos tècnics, econòmics i humans que Eugeni d'Ors, emprèn una sistematització rigorosa del treball bibliogràfic, buidant catàlegs, incorporant noves cases editorials a la xarxa i, sobretot, redefinint la composició de cada camp temàtic. Aquest treball metòdic es resol en una tria bibliogràfica més equilibrada temàticament que atorga un protagonisme destacat als llibres per a infants, les ciències aplicades i la cultura catalana.

A l'hora d'integrar la tradició cultural pròpia, la intervenció de Jordi Rubió es concreta en dues línies d'actuació decisives: d'una banda, amb l'increment de la presència dels autors, els fets, els valors o els símbols nacionals en els diferents camps temàtics (el pensament, la religió, les ciències socials, la ciència i la tècnica, l'art, la literatura i la història i la geografia); i de l'altra, amb un augment significatiu en els lots de la producció editorial en català amb una distribució, excessivament generosa, de les publicacions institucionals del govern. L'increment dels llibres en català es veu afavorit, certament, per una millora de l'oferta editorial; ara bé, cal observar que el fons de la Societat Catalana d'Edicions, de la Il·lustració Catalana o de les publicacions de "La Revista" arriba a la xarxa de la mà de Jordi Rubió. Passa exactament el mateix amb les publicacions del govern català, uns donatius institucionals que, segons els experts, difícilment podien interessar els lectors d'una biblioteca popular, atès el seu alt grau d'especialització. Els mateixos experts, però, han valorat la força simbòlica d'aquestes publicacions i l'ús de l'espai bibliotecari com a plataforma de difusió de l'obra cultural, amb la intenció de donar visibilitat a la potència institucional del govern.

El paper central atorgat a la tradició cultural catalana té un efecte directe en la composició idiomàtica del fons, que mostra una evolució a l'alça dels llibres en català, especialment en aquells camps en què la producció editorial té un pes més significatiu, com ara la creació literària, la religió o les humanitats en general. La posició dominant del castellà, tanmateix, es mantindrà en la majoria dels camps temàtics i de forma especial en les divisions de la ciència, la tècnica i els llibres per a infants, d'acord amb la realitat del mercat editorial. Respecte a la composició idiomàtica del fons, és interessant observar el pes de la llengua francesa. El projecte bibliotecari li atorga un protagonisme decisiu, que es posa de manifest amb l'adquisició de diverses col·leccions d'art en francès i de la "Nouvelle bibliothèque populaire", una extensa sèrie literària que té una presència determinant en els lots inicials de les primeres biblioteques populars, abans de desaparèixer d'ells a partir de la inauguració del Vendrell. Però és, sobretot, en la secció de revistes on el francès juga un paper destacat, ja que les capçaleres en aquesta llengua passen al davant de les revistes en castellà, tot i comptar amb propostes similars en el mercat. Una presència tan notable del francès evidencia l'aposta per un model de col·lecció elitista molt allunyat de la realitat lectora de les poblacions on es destinen les biblioteques, tal com posarà de manifest la revisió crítica del fons reclamada des del Patronat de Pineda.

El panorama dibuixat fins aquí permet diferenciar dues propostes de lectura amb les quals s'identificaria el treball bibliogràfic d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió, fruit d'una intervenció més compromesa intel·lectualment o d'una intervenció més integradora culturalment. El compromís cultural i l'exigència intel·lectual són factors determinants en l'actuació d'Eugeni d'Ors que el porten a excloure certes editorials en funció de motius ideològics, com és el cas de la Il·lustració Catalana, que segueix una línia oposada al procés de normalització lingüística. El mateix compromís pot justificar l'absència d'alguns camps temàtics com ara la fotografia o el cinema, manifestacions de la modernitat sobre les quals Eugeni d'Ors expressa el seu rebuig. Un rebuig que s'estén,

probablement, a alguns dels èxits de lectura populars, menystinguts per la seva baixa qualitat, i als autors contemporanis, sobre els quals encara no es tindria prou perspectiva per a valorar-los. Eugeni d'Ors reserva els prestatges gairebé de forma exclusiva per als autors clàssics: la norma estètica cal buscar-la en les figures del passat. Aquesta preeminència, tanmateix, provoca una gran sorpresa en el cas de la literatura catalana, d'on resten exclosos Joan Maragall, Santiago Rusiñol, Josep Carner, Guerau de Liost i, fins i tot, ell mateix. Es fa difícil establir un patró uniforme capaç de justificar tantes absències; les maneres d'Eugeni d'Ors es traslladen a l'espai bibliotecari i el seu palpitant intel·lectual impregna la proposta de lectura i n'accentua el seu compromís ideològic, amb les virtuts i els perills que això comporta.

Jordi Rubió, per la seva banda, sense perdre de vista la qualitat i l'excel·lència cultural, adopta una intervenció més integradora culturalment, bé inspirada per uns criteris professionals de servei i d'atenció a la comunitat, bé sota la pressió d'una realitat lectora que els patronats locals i les bibliotecàries destinades a cada població s'encarreguen de transmetre. El resultat es concreta en un horitzó de possibilitats lectores molt més ampli i divers: el ventall d'autors s'amplia considerablement; les veus contemporànies s'escolten al costat de les lliçons dels clàssics; els èxits populars troben el seu espai, tot i que amb limitacions, com és el cas de Josep M. Folch i Torres, i el llibre català guanya terreny amb la incorporació de nombrosos segells editorials exclosos amb anterioritat.

Tot i les diferències notables observades entre el treball bibliogràfic d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió, ambdós directors es mostren d'acord i comparteixen el mateix criteri respecte a una sèrie d'exclusions que situen la proposta en un marc ideològic i cultural determinat. La recerca ha descrit alguns dels models de lectura presents a la societat catalana, contraposant de forma molt esquemàtica un cànon de lectures catòlic amb un cànon de lectures compromès amb les tradicions progressistes, que ajuden a identificar ideològicament la proposta de lectura. La tria bibliogràfica integra la visió del món i els valors culturals propis de la tradició catòlica a través d'una selecció específica de llibres de religió i d'un bon nombre d'obres d'altres seccions, com ara l'ètica, l'ensenyament o la condició de la dona que s'identifiquen amb aquests valors. Aquest compromís enllaça amb el tradicionalisme de Torras i Bages i el moviment de renovació cristiana que s'inspira en el seu mestratge i que estableix forts lligams amb el catalanisme conservador que dirigeix el govern. Tal com s'ha vist, la proposta de lectura de la Biblioteca Popular per a la Dona se situava en el mateix terreny, atorgant als llibres de religió un protagonisme decisiu en la configuració del seu fons. Els directors de la xarxa atorguen a la secció un pes menor i, d'altra banda, rebutgen totalment la croada contra la ficció promoguda des dels sectors catòlics més integristes, donant entrada a un bon repertori de novel·les a més d'acollir diversos autors prohibits per l'*Index*. El debat entre els sectors catòlics d'Olot, alertant sobre una tria de llibres allunyada del dogma, situa millor que cap altre testimoniatge, la posició de l'oferta bibliogràfica en relació al cànon de lectures catòlic.

La tria bibliogràfica, d'altra banda, integra també alguns temes i valors defensats des dels sectors progressistes que situen la proposta en el terreny de la modernitat, especialment, en l'àmbit del coneixement científic. Cal referir-se, en aquest sentit, al paper atorgat a la psicologia, la sociologia o a la introducció de l'evolucionisme, teoria científica que havia generat una polèmica encesa en la societat catalana de la fi de segle. Ara bé, ambdós directors desatenen certes qüestions centrals del pensament progressista com ara el laïcisme, l'anticlericalisme, l'emancipació social, el feminisme o la higiene sexual. En aquest sentit, és molt significativa l'exclusió d'algunes editorials de referència d'aquests sectors, com ara l'Editorial Prometeo, la casa Maucci, el fons d'Henrich y C^a i el catàleg d'Antonio López. La porta de les biblioteques es tanca també per a Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Piot'r A. Kropotkin, Anselmo Lorenzo, Richard Wagner, Émile Zola, Vicente Blasco Ibáñez o Serafí Pitarra; i només la travessen de resquitllada altres figures com ara Gabriel Alomar, Pere Coromines, Benito Pérez Galdós, Pío Baroja o Prudenci Bertrana. La revisió crítica del fons que proposa el patronat de Pineda, reclamant la presència d'obres fonamentals de la tradició socialista i anarquista, evidencia una intervenció que fa pensar en una exclusió deliberada. La incorporació d'aquestes obres en les propostes bibliogràfiques de la Biblioteca Arús o de l'Ateneu Enciclopèdic Popular permet situar i contrastar els límits ideològics de la intervenció institucional sobre la lectura.

Es podria concloure, doncs, que la proposta de lectura s'acaba situant en una posició de centralitat integradora d'un bon nombre de tradicions culturals i ideològiques que es manifesten en la societat catalana, tot escapçant les seves branques més "salvatges", les seves posicions més extremes: d'una banda l'integrisme catòlic i de l'altra, la tradició republicana radical i l'anarquisme. La proposta reforçaria tant el programa polític i cultural del govern català, com els valors culturals i ideològics del catalanisme conservador, com a força hegemònica que controla el poder.

El discurs ideològic té la seva expressió més clara en la tria dels diaris i les revistes, una secció en què les presències i les absències aporten claus d'interpretació més precises. El compromís amb el catalanisme és un dels factors decisius en la seva configuració, tant pel que fa a la selecció de la premsa diària, en què predominen els periòdics catalanistes, com pel que fa a la selecció de les revistes, en què es privilegien les capçaleres en català. L'accés a la secció està més condicionat pel discurs ideològic del mitjà que pel consum real de certs diaris, com ara *La Vanguardia*, rotatiu exclòs de la tria, tot i assolir el tiratge més gran del període. La demanda real no condiona gens ni mica l'oferta presentada a les biblioteques, on fins i tot les publicacions periòdiques en francès, passen per davant de la producció en castellà, tot i els dubtes feaents sobre el volum de població que podia llegir-les. L'èxit o la popularitat no són un factor determinant per accedir a un espai bibliotecari que privilegia l'alta cultura per davant de la cultura popular. El buit que deixen les revistes infantils, amb *En Patufet* al capdavant, els setmanaris esportius o les revistes de cinema és molt significatiu, i encara ho és més l'absència dels setmanaris satírics *La campana de Gràcia* i *L'esquella de la torratxa*. En definitiva, la proposta més que atendre la demanda o l'interès del públic a qui s'adreça i

respondre a la realitat en què estan inserides les biblioteques s'orienta en funció d'uns criteris de qualitat i de l'estratègia cultural dibuixada des del govern català.

L'interrogant que es planteja és fins a quin punt el treball bibliogràfic s'executa de forma ordenada, planejada i sistemàtica i les absències observades responen a motius ideològics; o bé la proposta de lectura es resol a partir de les possibilitats d'un mercat feble i no gaire ben articulad, en què l'oferta immediata és determinant a l'hora d'abastir-se d'una sèrie de publicacions. És evident que cal admetre l'existència d'espais d'indeterminació i cal ponderar que no tots els processos responen o estan marcats per una intencionalitat, especialment en un període en què les possibilitats del mercat editorial devien jugar un paper determinant a l'hora de resoldre la tria. Ara bé, no es pot obviar que tot procés de selecció bibliogràfica implica, talment com en un discurs textual, una elecció de les obres o dels termes emprats en funció dels límits de la pròpia visió del món i de l'horitzó ideològic assumit. Els canvis detectats en l'evolució del fons, a partir d'una mateixa oferta editorial, permeten valorar certes intervencions en funció de criteris ideològics.

El Projecte bibliotecari estableix com a missió de les biblioteques la difusió de la cultura i el suport al treball intel·lectual dels erudits locals. El recurs essencial per complir aquesta missió consisteix en una tria de llibres bons, de les millors obres de cada disciplina. Les directrius institucionals resolen el debat ideològic sobre les lectures remetent a criteris de qualitat, tal com s'acaba d'apuntar més amunt. Ara bé, al llarg de la recerca s'ha pogut constatar com aquest model ideal al servei de l'excel·lència cultural té un encaix difícil amb la realitat lectora. La proposta culturalista de nivell elevat no respon a les necessitats de les poblacions on es creen les biblioteques ni als interessos de les comunitats lectores a qui s'adreça. L'avaluació que fan les bibliotecàries de la recepció lectora és molt il·lustrativa en aquest sentit.

La IV Reunió de Bibliotecàries situa en el centre del debat el problema de la lectura infantil i l'urgència de prendre mesures per respondre a l'allau d'infants que s'ha fet seu l'espai bibliotecari. La V Reunió posa damunt la taula el problema de la lectura dels llibres científics i tècnics, un fons que no rep l'atenció prevista tal com mostren els índexs de lectura estudiats. Poc després la novel·la centra la preocupació de les bibliotecàries, desconcertades davant la demanda que generen les novetats literàries i els èxits populars. La Direcció Tècnica ha impulsat un model de lectura instructiva que pretenia, essencialment, difondre la cultura, educar els ciutadans, formar quadres i refermar la identitat nacional, en uns moments de confiança absoluta en les possibilitats de construir un país nou, bell i ordenat. En canvi, els discursos de les bibliotecàries presenten un univers de lectors i unes pràctiques de lectura reals, en què domina un model de lectura recreativa, amb les rondalles i les novel·les com a protagonistes principals del món de la imaginació i la ficció que captiva especialment els infants i les dones, tal com evidencien les seves preferències lectores.

La recepció lectora dels apartats dels llibres de ciència i tècnica i de la novel·la permeten extreure algunes conclusions sobre l'encaix de la proposta bibliogràfica amb les poblacions on es destina. Els informes de les bibliotecàries tipifiquen la demanda de cada secció i plantegen canvis i millores significatives de la Direcció Tècnica, que Jordi Rubió no sempre pren en consideració, defensant els criteris de qualitat i d'excel·lència que orienta la tria. L'avaluació estadística de l'ús de les col·leccions mostra una demanda molt feble dels camps de les ciències naturals i de les ciències aplicades. Les xifres qüestionen l'esperit idealista que anima a estendre el coneixement científic i a impulsar la formació tècnica a través d'una tria bibliogràfica que trasllada les aspiracions i les necessitats de la capital catalana a la resta dels pobles on es destina una biblioteca popular. Els resultats presentats per les bibliotecàries qüestionen l'efectivitat de la proposta de lectura i, a la vegada, evidencien l'excés de confiança dels intel·lectuals i dels polítics en les possibilitats dels nous serveis bibliotecaris a l'hora d'avançar en la construcció de la Catalunya-ciutat.

D'altra banda, les propostes canòniques que dominen l'àmbit de la creació literària de les primeres biblioteques, en què es reforça la presència dels autors clàssics i de l'alta literatura deixant de banda els èxits populars, són poc seguides per les dones i els joves que converteixen la novel·la i el teatre en el seu centre d'interès principal. Les bibliotecàries i també els patronats traslladen a la Direcció Tècnica la demanda creixent de novel·les contemporànies i, sobretot, de les últimes novetats literàries, privilegiant certs gèneres, com les narracions d'aventures o les novel·les romàntiques. Jordi Rubió atén, de mica en mica i amb moltes limitacions, les preferències lectores expressades i dóna entrada a autors contemporanis, a les últimes novetats literàries i als èxits de lectura populars, que caracteritzen les obres de Jules Verne, Nicholas Patrick Wiseman, Benito Pérez Galdós, Santiago Rusiñol o Josep M. Folch i Torres. L'accés s'obre de forma moderada per alguns autors; d'altres figures destacades hauran d'esperar encara un cert temps per tenir reservat un espai als prestatges. Les obres d'Émile Zola, Emilio Salgari, Alexandre Dumas o Vicente Blasco Ibáñez, lectures populars que s'identificaven amb les tradicions progressistes i republicanes, continuaran excloses de la tria bibliogràfica, tot i les peticions efectuades des dels patronats locals i les desiderates presentades pels lectors de les biblioteques.

Al llarg de la recerca, els experts han valorat la proposta bibliogràfica amb expressions molt didàctiques. El filòsof l'ha qualificada com el resultat d'un "voluntarisme fallit"; l'historiador de la ciència veu en ella una aposta de futur que promouen uns "esperits idealistes" massa confiats en les possibilitats de transformar el país des de dalt, sense tenir en compte la realitat; els especialistes en la història de la Catalunya contemporània consideren que l'aposta bibliogràfica s'ajusta als paràmetres de la normalitat noucentista. La recerca ha situat la proposta en el context cultural que li dóna forma però, al mateix temps, ha identificat la recepció i els mecanismes professionals que permeten reformular-la. El diàleg entre els llibres i els lectors té unes observadores privilegiades, les bibliotecàries que intervenen en la difusió i l'avaluació de la proposta

de lectura, i que tenen el difícil repte d'encaixar un model ideal amb unes pràctiques de lectura reals.

Les bibliotecàries avaluen de forma metòdica i sistemàtica, d'acord amb les competències adquirides, el diàleg permanent entre els llibres i els lectors, en un espai que va consolidant el seu paper institucional de control i difusió de la informació. La proposta bibliogràfica destinada a les biblioteques parteix, inicialment, d'un volum de llibres certament reduït si es prenen com a referència els models angloamericans. Ara bé, si la proposta se situa en el marc cultural i bibliotecari català, es pot considerar que a partir de la inauguració de Pineda i Figueres, els lots inicials comencen a assolir unes xifres importants, amb uns nivells d'actualitat força importants, tant pel que fa a la incorporació d'autors contemporanis com d'edicions i èxits del moment. D'altra banda, l'oferta bibliogràfica de la resta de biblioteques pren consistència de forma progressiva amb un increment significatiu de les seves col·leccions. En qualsevol cas, el factor decisiu en l'evolució de la proposta, més que en una qüestió de xifres, es fonamenta en el fet que s'ajusta a un pla sistemàtic de desenvolupament de les col·leccions, d'acord amb una estratègia política i cultural determinada.

L'equip professional que se situa al capdavant de la xarxa executa una sèrie de procediments tècnics (avaluació dels serveis, control dels donatius, intercanvis d'experiències, aportacions dels patronats, etc.) que permeten ponderar l'eficàcia de la tria oferta i introduir una sèrie de canvis significatius en la proposta de lectura destinada a cada població. La virtut i l'èxit del projecte bibliotecari català es fonamenten en l'encert de l'articulació d'una estructura i la sistematització d'uns procediments de treball que integren de forma operativa les diferents parts que componen el sistema (la direcció tècnica, el cos professional format a l'Escola de Bibliotecàries, els ajuntaments o els patronats locals) i en l'objectiu que comparteixen: la difusió del saber i de la cultura.

La modernitat del sistema de biblioteques populars rau, al mateix temps, en una intervenció institucional sobre la informació i el coneixement, dins d'una estructura d'abast nacional. Els models bibliotecaris angloamericans s'articulen, essencialment, a partir del poder i de l'administració local; una escala que apropa els serveis a la realitat lectora. En canvi, la xarxa de populars integra el poder i l'administració local en una estructura d'escala nacional que es proposa ordenar i fer avançar la Catalunya-ciutat a través d'una intervenció cultural uniforme. Les virtuts de la proposta impulsada des del govern català s'haurien de ponderar d'acord amb aquest criteri, més que en funció d'un contingut bibliogràfic específic, compromès amb uns valors i una visió del món determinada, que anirà variant amb el temps. Per primer cop, es traça un pla d'intervenció cultural articulat i sistemàtic que atorga un protagonisme destacat a la lectura a l'hora de transformar el país d'acord amb uns criteris directors.

La recerca ha descrit els orígens del sistema i la proposta de lectura inicial de les primeres biblioteques populars. L'itinerari bibliogràfic encetat podria avançar, a partir

d'ara, estudiant les propostes bibliogràfiques de la xarxa de biblioteques en altres períodes històrics. La comparació de les línies mestres del desenvolupament del fons de cada època permetria constatar com els canvis culturals es tradueixen bibliogràficament en l'espai bibliotecari i quines respostes hi van donant les respectives comunitats lectores.

L'èxit relatiu de la proposta bibliogràfica inicial, tal com palesen els testimonis de les bibliotecàries, no afebleix gens ni mica la seva confiança en les virtuts d'un projecte que tot just començava i que havia d'estar atent al diàleg entre els llibres i els lectors, un diàleg, que s'allarga fins avui dia i es pot enriquir amb nous arguments.